

джерелом, а й використовувати їх в психокорекційній роботі, тим самим не актуалізуючи їх вияв.

Певною мірою це підтверджує контекст наших досліджень, що спираються на психодинамічну теорію (Т. С. Яценко), згідно якої «тупикова ситуація», відсутність розвитку діалогічної взаємодії пов'язано з обмеженням знань самого психолога про внутрішню динаміку психіки даної конкретної особи. Це доводять фрагменти супервізії [10, с. 249 – 258]

Висновки. Отже, проведений аналіз показав, що засади розуміння поняття психологічного опору закладено у психоаналізі З. Фрейдом і розуміння цього феномену залишається по суті незмінним, однак форми, які він може набувати, описуються все більш деталізовано. Необхідно підкреслити, що визначення феномену є спробою окреслення опору як охоронної функції психіки суб'єкта в її інфантильно детермінованих змістах.

Резюме. Стаття посвячена аналізу теоретико-методологічних проблем психологічних сопроотивлень. Предметом рассмотрения являются особенности сопроотивлений и специфика их учета в психоаналитическом подходе. Работа содержит обоснование психоаналитических принципов исследования психологических сопроотивлений, анализ их зависимости от системы психологических зашит, описание особенностей взаимодействия психологического сопроотивления с механизмами вытеснения, символизации, условными ценностями. Доказана необходимость глубинно психологического познания сопроотивлений с целью предупреждения их актуализации в профессиональной работе психолога.

Ключевые слова: психологическое сопроотивление, психологическая защита, несознательное, вытеснение, символизация, условны ценности, глубинно психологическая коррекция.

Summary. The article is devoted to the analysis of theoretical-methodological problems of psychological resistance. Essence of the phenomenon of psychological resistance is exposed found out dependence of this phenomenon in the context of psychoanalytic theory. The features of co-operation of psychological resistance are investigational with the mechanisms of expulsing, symbolizing, by conditional values.

Analysis of the basic theoretical approaches to psychological resistance is carried out. The author investigated expedience of passing of psycho-correction future psychologists-practices with the purpose of deep cognition of this phenomenon and forestaling of his actualization in professional work.

Key words: psychological resistance; psychological defence; unconscious; deep psychic mechanisms; repression, symbolizing; psycho-correction.

Література:

1. Психоаналитическая хрестоматия. Классические труды / [научный редактор и автор вступления М.В. Ромашкевич]. – М. : Геррус, 2005. – 431 с.
2. Психологический словарь / [под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – М. : ООО «Изд-во Астрель»: ООО «Изд-во АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2004. – 479 с.
3. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 800 с.
4. Фрейд А. Эго и механизмы защиты / А. Фрейд. – М. : Эскмо, 2003. – 256 с.
5. Фрейд З. Лекции по введению в психоанализ / З. Фрейд – М.: Апрель-Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2001. – 528с.
6. Фрейд З. О клиническом психоанализе / З. Фрейд. – М.: Медицина, 1991. – 288 с.
7. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности / З. Фрейд. – К. : Здоровья, 1990. – 144 с.
8. Фрейд З. Психоаналитические этюды / З. Фрейд. – Мн.: ООО «Попурри», 1997. – 606 с.
9. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд. – К.: Здоров'я, 1991. – 384 с.
10. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика / Т. С. Яценко. – К. : Вища школа, 2006. – 382 с.

© 2014

С. Г. Харенко (м. Черкаси)

ДЕЯКІ ФІЗІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВИНИКНЕННЯ НЕСВІДОМОГО

Актуальність дослідження. Матеріальним підґрунтям психічної діяльності людини є центральна нервова система. Враховуючи особливості функціонування останньої, зокрема вищої нервової системи

можна пояснити специфіку психічної діяльності людини. Саме цими питаннями, зокрема протіканням фізіологічних процесів у нервовій системі займалися відомі вчені минулого століття І. М. Сеченов, І. П. Павлов, А. А. Ухтомський, В. М. Бехтерев, П. К. Анохін та інші, які здійснили неоціненний вклад у розвиток фізіології та психології зокрема, теорії яких і донині є актуальними. Таким чином, аналізуючи особливості психічної діяльності людини необхідно враховувати фізіологічні чинники протікання процесів у вищій нервовій системі зокрема. Так, В. М. Бехтерев зазначав, що «психічні явища кругом і всюди знаходяться в тісному співвідношенні з матеріальними процесами, що відбуваються в певних частинах мозку» [1, с. 7]. Давно відомими є факти, що пошкодження або видалення певних частин мозку часто зумовлює знищення або послаблення вищої психічної діяльності. Таким чином, психологія зобов'язана асимілювати результати досліджень з інших, близьких галузей науки, зокрема наслідком якої вони є, а саме фізіології нервової системи.

Мета статті. Здійснити спробу обґрунтування, спираючись на фізіологічні механізми функціонування вищої нервової системи, виникнення несвідомої сфери психіки у її взаємозв'язку зі свідомістю.

Постановка проблеми. «Справжній шлях до вирішення проблеми поведінки і до оволодіння поведінкою лежить, – на думку І. П. Павлова, – через справжню фізіологію головного мозку, яка може досліджувати нервові зв'язки і відповідні їм зв'язки рефлексів й інших одиниць поведінки так, ніби вони ніякими психічними явищами не супроводжувалися» (Цит. за: [2, с. 133]). Значна заслуга вченого полягає у можливості фізіологічно пояснювати поведінку тварини не намагаючись проникнути у її внутрішній світ. Крім того, ця поведінка з науковою точністю може бути пояснена, згідно з певними закономірностями й прогнозована наперед без уявлення внутрішніх переживань тварини. Таким чином, І. П. Павлов відкрив можливість об'єктивно-фізіологічного вивчення поведінки тварин, що може поширюватись і на людей, ігноруючи при цьому психічне життя.

Вклад основного матеріалу. Прихильник діалектичної психології Л. С. Виготський наголошує на не змішуванні психічних і фізіологічних процесів, вона визнає якісні відмінності психіки і вказує на єдність психологічних процесів. Таким чином, об'єктивується своєрідність психофізіологічних єдиних процесів, що є вищою формою поведінки людини, які вчений пропонує називати психологічними процесами, на відміну від психічних і по аналогії з тим, що називається фізіологічними процесами.

Діалектична психологія виникає перш за все із єдності психічних і фізіологічних процесів. «Для діалектичної психології психіка не є, – за виразом Спінози, – чимось, що лежить по інший бік природи або державою в державі, вона є частиною самої природи, безпосередньо пов'язаною з функціями вищої організованої матерії нашого головного мозку. Як і вся інша природа, вона не була створена, а виникла в процесі розвитку. Її початкові форми містяться уже повсюди – там, де в живій клітині спостерігаються властивості змінюватись під впливом зовнішніх чинників і здатністю реагувати на них» (Цит. за: [там само, с. 136]). Так, на певному етапі розвитку тварин і їх мозкових процесів відбулися якісні зміни, які, з одного боку, були підготовлені попереднім ходом розвитку, а з іншого – є стрибком у ньому, що спричинило виникнення нової якості. Таким чином, враховуючи еволюцію психіки, її не можна розглядати як особливі властивості, які додатково існують над або поза мозковими процесами, а як їх суб'єктивне вираження й особливу якісну характеристику вищих функцій мозку.

Часто психічне шляхом абстракції штучно виокремлюється із цілісного психофізіологічного процесу і йому надається самостійність у існуванні поза її фізіологією. Проте лише в складі останньої воно набуває певного значення і змісту. Таким чином, визнання єдності психофізіологічного процесу вимагає дотримання необхідної методологічної вимоги, яка передбачає вивчення не окремих психічних і фізіологічних процесів, а цілого процесу, що характеризується суб'єктивною і об'єктивною стороною одночасно. Визнання цієї єдності потребує розуміння психічних процесів, як невід'ємної частини більш складних систем поза якими вони не існують і не можуть вивчатись, проте це не повинно обумовлювати ототожнення психічного і фізичного [там само, с. 136-137].

Ми погоджуємося з думкою вищезазначених фізіологів і психологів про те, що психічна діяльність супроводжується матеріальними і об'єктивними змінами мозку, які виражаються у формі суб'єктивних проявів. Тобто діяльність нервових центрів спричиняє виникнення нервово-психічних процесів, які обумовлюють не тільки їх суб'єктивне вираження на зовні в будь-якій діяльності, але завжди передбачають об'єктивні (матеріальні) процеси в мозку, що є передумовою психічної діяльності.

Значна кількість сучасних вітчизняних психологів: С. Д. Максименко, Н. Ю. Максименко, В. Панок, Н. Повякель, Н. Чепелева, Т. Яценко підкреслюють необхідність врахування фізіологічних процесів, зокрема у виникненні та проходженні психічної діяльності.

Практична психологія, яка активно розробляється відомими сучасними вченими, зокрема, дійсним членом НАПН України Т. С. Яценко на основі розробленою нею методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) передбачає врахування і пізнання цілісної психіки в єдності суперечливих тенденцій сфер свідомого та несвідомого. Про наявність останньої вказували й видатні фізіологи, а саме: І. М. Сеченов, І. П. Павлов, В. М. Бехтерев. Так, останній будучи і психологом зазначає: «Насправді психологія не повинна обмежуватись вивченням явищ свідомого, але повинна вивчати і несвідомі психічні явища і разом з тим вона повинна вивчати також зовнішні прояви в діяльності організму, оскільки вони являються вираженням його психічного життя. Нарешті вона повинна вивчати також і біологічні основи психічної діяльності» [1, с. 5]. Крім того, «свідомість – як писав Л. С. Виготський – характеризується переривами і часто відсутністю видимих зв'язків між окремими його елементами. Поняття несвідомого, заповнюючи пропуски між свідомими процесами, дозволяє вивчати всі психічні функції у людини дуже близько до самих вищих її форм з позиції детермінізму. Таким чином, несвідоме – це гносеологічно необхідна категорія. Виходячи з цього принципового положення (а його справедливості підтверджується багатьма факторами, отриманими в експериментально-психологічних і психофізіологічних досліджах), необхідно вважати, що несвідоме – це така ж психічна реальність, як і свідоме психічне життя» (Цит. за: [3, с. 219]).

З. Фрейд доводив зв'язок психічних явищ із сферою несвідомого, вважаючи, що підґрунтям для свідомих процесів є несвідомі чинники, які можуть бути відтворені шляхом аналізу слідів і пояснення їх проявів. Ним створена теорія про структуру психіки з врахування несвідомої сфери. Наявність останньої пояснюється психічними процесами, що наближає цю теорію до ідеалістичної, проте підґрунтям для виникнення несвідомого, на думку вченого, є біологічний потяг, зокрема інстинкт продовження роду, що пов'язується з матеріалізмом.

Пояснюючи природу виникнення несвідомого Л. С. Виготський вказує: «Тільки діалектичний підхід до цієї проблеми пояснює, що в самій постановці всіх рішучих проблем, пов'язаних з психікою, свідомим і несвідомим, допускалась помилка. Це були завжди неправильно поставлені проблеми, а тому і невирішені. Те, що абсолютно недосяжно для метафізичного мислення, а саме глибока відмінність психічних процесів від фізіологічних, не зведеність одних до інших, не є каменем спотикання для діалектичної думки, яка звикла розглядати процеси розвитку як процеси, з одного боку, неперервні, а з іншого – що супроводжуються скачками, виникненням нових якостей» [2, с. 135-136].

Л. С. Виготський зазначає «Для нас важливо поставити питання так: чи психологічно несвідоме, чи може воно розглядатися в ряді однорідних явищ, як відомий момент в процесах поведінки поряд з тими цілісними психологічними процесами, про які ми говорили вище? «...» Ми домовились розглядати психіку як складову складного процесу, який абсолютно не покривається її свідомою частиною, і тому нам представляється, що в психології абсолютно законно говорити про психологічно свідоме і психологічно несвідоме: несвідоме є потенційно-свідомим» [там само, с. 145]. Крім того, вчений відмічає, що сам характер несвідомого полягає в тому, що воно здійснює вплив на свідомі процеси і поведінку, вимагає визнання його психофізіологічним процесом

Дж. Уотсон розрізняючи вербальну і невербальну поведінку, вказував на те, що частина поведінкових проявів може бути викликана або заміщена словесними процесами. Він вбачав у вербалізації наявність свідомого, а невербальне – є несвідомим. Таким чином, вчений зазначав, що ми не можемо пригадати ранніх подій дитинства тому, що вони відбувались тоді, коли поведінка була невербалізована, через це ця частина життя залишається несвідомою. Л. С. Виготський, погоджуючись з твердженням Уотсона відмічав, що «це правильне зерно, яке полягає у зв'язку між несвідомим і безсловесним (її відмічають і інші автори)...» [там само, с. 147].

Ми погоджуємося з думкою вчених і вважаємо, що психологія є наукою про психічне життя вцілому, а тому вона повинна враховувати не лише свідомі, але й несвідомі її вияви. Саме тому практична психологія передбачає вивчення психічних процесів загалом із врахуванням як свідомих так і несвідомих виявів психічної діяльності, оскільки вони забезпечують об'єктивування суперечливих особливостей і характеру психіки, а також вивченню біологічних процесів, що є їх передумовою. Людині

видається, що вона переживає лише ті психічні процеси, які стосуються свідомого, а тому безпосередньо не сприймаються свідомістю й відносяться до сфери несвідомого або підсвідомого. Проте останні можуть пізнаватися лише непрямим шляхом спостереження за безпосередніми результатами активності й відповідними рухами, тобто об'єктивним шляхом. Як зазначає В. М. Бехтерев – «ми переживаємо лише суб'єктивний бік психічних явищ і зовсім не усвідомлюємо їх об'єктивної сторони, але поміж тим в існуванні цієї об'єктивної сторони ми не можемо більш сумніватися користуючись точними фізіологічними дослідженнями» [1, с. 17].

І. М. Сеченов стверджує, що лише за зовнішніми ознаками можна аналізувати психічну діяльність людини. Крім того, що закони зовнішніх проявів психічної діяльності ще є мало дослідженими навіть із фізіологічного боку. Так, зовнішні вияви є передумовою функціонування нервової системи, зокрема вищої. Вчений зазначає: «Для нас, як для фізіологів, достатньо і того, що мозок є орган душі, тобто такий механізм, який, будучи приведений будь-якими причинами в рух, дає в кінцевому результаті той ряд зовнішніх явищ, якими характеризується психічна діяльність» [4, с. 4]. Таким чином, дослідник зводить всю різноманітність зовнішніх виявів мозкової активності й породжуваною нею психічною діяльністю до єдиного прояву – м'язевого скорочення. Наступне завдання І. М. Сеченов вбачає у виявленні шляхів якими розвиваються із головного мозку м'язеві рухи. Таким чином, він ділить останні на дві групи – довільні й мимовільні, що пізніше отримали назву рефлексів. Надалі учений вказує, що «можливість повторення рефлексу в одному й тому напрямку обумовлюється або присутністю в тілі певного механізму, уже готового з народження людини (механізм кашляння, чхання тощо), або вона набувається вивченням (ходьба) – актом, в якому приймає участь розумова здатність» [там само, с. 37]. Саме тому, довільні рухи, на відміну від мимовільних, передбачають свідоме регулювання своїх дій у відповідності з моральними цінностями та переконаннями. Проте вони так само діляться на рефлекси, які беруть початок від чуттєвого збудження, продовжуються певним психічним актом і закінчуються м'язовим скороченням.

Людина може свідомо мислити образами, словами й іншими відчуттями, які відкрито не впливають на її органи чуття, це забезпечується здатністю відтворювати відчуття, що раніше безпосередньо сприймалися ними. Як стверджує І. М. Сеченов: «Думка про прихований стан в нервових апаратах не забаганка: зберігання є, так би мовити, початком відтворення. Якби дійсне відчуття насправді абсолютно закінчувалось з видаленням зовнішнього субстрату, тоді нічому б було відтворюватися... Не будь на справді цієї сили, кожне дійсне відчуття, не залишаючи після себе сліду, повинно було б і в мільйонний раз свого повторення точно так само, як і в перший, – вияснення конкретних відчуттів з його наслідками і взагалі психічний розвиток був би неможливий» [там само, с. 59-60].

Таким чином, як стверджує І. М. Сеченов, що «повторенню однорідних за виглядом або, точніше близько споріднених вражень повинно відповідати з боку нервово-психічної організації відокремлення шляхів збудження в групі різної збудливості, і зі сторони враження – перехід його від форми менш визначеної і більш зливої у форму більш визначену і більш розчленовану, з уточненням, так сказати, головного ядра враження і його супутників і, крім того, зі збільшенням зовнішніх умов відтвореності враження у свідомості» [5, с. 310]. Доти, доки збудження не пройшло через певні зв'язки, всі вони знаходяться в однакових умовах живлення і характеризуються рівною потенційною енергією, як тільки по них пройшло збудження ця рівність зникає і діючі шляхи, на відміну від інших, надовго лишаються більш збуджуваними, крім того, різниця між ними стає тим різкішою, чим частіше воно повторюється. Ці зв'язки можуть забезпечувати запам'ятовування певних вражень відчуття, які протягом життя часто зазнають багаторазового перетворення, що може видозмінювати їх до невпізнання.

Враховуючи вищесказане, можна стверджувати, що будь-яка думка передбачає в собі наявність сприйнятого раніше, що у своїй сукупності формує досвід суб'єкта на різних рівнях узагальнення. Саме тому певне твердження може бути зрозумілим для тієї людини, у якої воно входить у склад особистого досвіду або в тій самій формі, тоді це твердження знайоме, або у найближчих рівнях узагальнення.

Крім того, відчуття створюють підґрунтя для мислення, тобто у ранньому дитинстві цікавість зосереджена виключно на предметах зовнішнього світу, які вперше пізнаються дитиною частіше за допомогою таких відчуттів, як: зір, дотик, слух. Мислення виникає на основі сформованих від сприйняття уявлень про предмети їх властивості та відношення між ними, які забезпечують уміння розрізняти, впізнавати та виявляти взаємовідношеннями між предметами, що первинно забезпечується відчуттями.

І. М. Сєченов відмічає: «Будь-які враження залишають в душі відбиток тим більш міцний і чіткіший, чим частіше воно повторювалось. Таким чином міцність виражається тут здатністю сліду зберігатися в душі довгий час, а словом чіткість – здатність чуттєвого образу вигравати при повторенні у виразності» [там само, с. 309]. Так само при заучуванні будь-яких рухів їх міцність і чіткість запам'ятовування залежить від частоти повторення. Крім того, останнє сприяє кращому їх відтворенню, що пояснюється підвищеною рухливістю відповідних нервових процесів, а також чуттєвістю до певних подразників. Вчений зазначає, що «нервові ділянки тваринного тіла можна розрізняти як механізми, що постійно заряджені енергією і завжди готові до розряду або дії під впливом поштовху прикладеного до тої чи іншої частини снаряду (в чуттєвих снарядах можливих точок прикладення поштовху, що призводить до розряду, дві: периферія і центр)» [там само, с. 309]. Сила зарядження нервових зв'язків, що зумовлюють полегшення характерних виявів, залежить від кількості проходження по них нервових імпульсів. Таким чином, підживлення нервових систем залежить від багаторазовості повторення та тренування певних виявів. «Відповідно, чим діяльніший нервовий апарат, тим краще відбуваються підживлювальні процеси, тим енергійніше зарядження. Саме це посилення збудливості нервових снарядів їх тренування і складає в той же час причину «фізіологічного розмежування» шляхів збудження» [там само, с. 310].

При періодичній повторюваності та доведенні навички до автоматизму значна частина подразників не усвідомлюється суб'єктом, а рефлексорна відповідь на них здійснюється на нижчих етапах інтеграції нервових процесів, зокрема на рівні несвідомої сфери. Це стає можливим завдяки зміні чуттєвості сенсорної системи, а реагування на такі подразники здійснюється в різноманітних вегетативних, біоелектричних, емоціональних, поведінкових і психічних проявах [3, с. 218]. Психофізіологами здійснюється спроба експериментального вивчення неусвідомленого сприйняття, тобто у виявленні підпорогової величини подразників, що впливають на несвідому сферу психіки. Як стверджує Ю. І. Олександров: «Тимчасові зв'язки, що сформувалися на несвідомому рівні, значно повільніше згасають, аніж у спробах з усвідомлюваними словами» [там само, с. 225-226]. Це значно пояснює з фізіологічної точки зору ітеративність (консервативність) підсвідомого змісту психіки та стійкість потягів, емоційних переживань і поведінкових виявів у випадках, коли їх детермінанти залишаються несвідомими для суб'єкта. Крім того, А. А. Ухтомський зазначає: «Сліди минулого можуть залишатися роками нижче рівня свідомості й, тим не менш, впливати на творчість і поведінку людини в якості справжніх фізіологічних мотивів» (Цит. за: [там само, с. 227]. Тривале збереження попереднього досвіду в довготривалій пам'яті забезпечується їх асоціативними зв'язками емоційними переживаннями або мотивацією суб'єкта, що сформувалися на неусвідомлюваному рівні. Переживання тривалих і сильних негативних емоцій спричиняє зміни у нервових структурах лімбічної системи, що відповідають за емоційну поведінку. Ці мозкові структури характеризуються високим рівнем збудливості, що відповідає стану наближеному до домінанти. Тому, як стверджує Ю. І. Олександров: «У цих випадках навіть при незначних аферентних імпульсах, «...», можлива активація тимчасових зв'язків між неокортексом і лімбічною системою, які складають важливу складову домінанти, що утворилася в результаті конфліктної життєвої ситуації» [там само, с. 229]. Все це часто обумовлює виникнення неадекватних емоцій з неусвідомлених джерел. Таким чином, ці емоційні стани виникають завдяки умовно-рефлексорній емоційній пам'яті й уникають специфічну людську словесно-логічну пам'ять.

Згідно з концепцією І. С. Беріташвілі відтворення емоційної пам'яті здійснюється через умовно-рефлексорний механізм нервовими імпульсами із неокортекса і забезпечується нейронними структурами лімбічної системи, які відповідають інтегративному нервовому механізму емоціональної поведінки. Таким чином, як стверджує Ю. І. Олександров, що «принциповими досягненнями психофізіології несвідомого були отримані докази того, що на несвідомому рівні можуть формуватися тимчасові зв'язки асоціації як збуджуючого, так і гальмівного характеру, як прямі так і зворотні. Ці досягнення дозволяють висунути гіпотезу про психофізіологічні механізми таких несвідомих психічних явищ, як неусвідомлювані емоції. Ці досягнення дозволили висловити гіпотезу про психофізіологічні механізми таких несвідомих психічних явищ, як «безпричинні» емоції і психологічний захист» [там само, с. 239-240].

Серед психологічних захистів особливу увагу необхідно звернути на базальні форми захистів, які є визначальними у психодинамічній методології і виникають позадосвідно, дорефлексивно на латентному рівні, приховано від свідомості суб'єкта. Психологічний досвід формується в психіці позадосвідно тобто не потрапляє у сферу свідомого, а виникає латентно шляхом імплікативної інтеграції слідів витіснення.

Останні підпорядковуються законам домінантності енергетично та емотивно навантажених витіснень, які властиві фіксаціям через їх енергетичну потентність. Таким чином, базальні форми захистів виникають за участі таких джерел енергії, які є витісненими в несвідоме. Розкрити внутрішній зміст яких можливо лише через актуалізацію динаміки енергетично-емотивних процесів психіки через діалогічну взаємодію з суб'єктом.

Об'єктивні параметри несвідомого обумовлюють суб'єктивізм психічного відображення. Вся життєдайність захистів пов'язана з відступами від реальності, які слугують цілі підтвердження ідеалізованих очікувань Я. Ситуативні і базальні захисти симультанно взаємопов'язані. Без участі ситуативного захисту не буває прояву їх базальних форм, а значить глибинного їх пізнання в створюваних ними тенденціях, а саме: «до сили» і «до слабкості», «до людей» і «від людей», «до життя» і «до психологічної смерті».

Summary. Psychic manifestations of the human being are the result of higher nervous system's functioning. Mental activity is followed by material and objective brain changes, which are expressed in the form of subjective manifestations. Unconscious factors are often the substratum for conscious processes and these factors can be reproduced by analyzing of the traces and explaining of their manifestations. Psychology is the science about psychic life in general, therefore it should consider not only conscious, but its unconscious expressions as well. That's why practical Psychology presupposes studying psychic processes generally, taking into account both conscious and unconscious expressions of mental activity, since they provide objectivization of contradictory peculiarities and mentality character and studying biologic processes which are their precondition. Temporal bonds, which were formed at the unconscious level, fade slower than in attempts with conscious words. It considerably explains from physiological point of view the conservatism of the subconscious matter of mentality and stability of appetences, emotional experiences, and behavior expressions in cases, when their determinants remain unconscious for the subject. Traces of the past can remain lower than the level of consciousness therefore influence creative work and human behavior in the capacity of real physiologic motives. Prolonged keeping of preceding experience in long-term memory is provided by their associative bonds, emotional experiences or subject motivation, which were formed at the unconscious level.

Резюме. Психическую деятельность обуславливают материальные и объективные изменения в мозге, которое выражаются в форме субъективных проявлений. Проявление сознательных процессов часто определяется бессознательной сферой психики. Практическая психология предопределяет изучение психических процессов с учетом как сознательных, так и бессознательных проявлений психической деятельности, так как они обеспечивают проявление противоречивой сути психики. Временные связи, которые создавались бессознательно, существуют дольше, нежели сформировавшиеся на сознательном уровне. Это объясняет, с физиологической точки зрения, консервативность подсознательного содержания психики и стойкость притяжений, эмоциональных переживаний и проявления поведения в случаях, когда их детерминанты остаются для субъекта бессознательными.

Література:

1. Бехтерев В. М. Объективная психология. – М.: Наука, 1991. – 480 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений. в 6-ти т. Т. 1. Вопросы теории и истории психологии /Под. ред. А. Р. Лурия, М. Г. Ярошевского. – Педагогика, 1982. – 488 с.
3. Психофизиология. Учебник для вузов /Под. ред. Ю. И. Александрова. – СПб.: Питер, 2001. – 496 с.: ил. (Серия «Учебник нового века»)
4. Сеченов И. М. Рефлексы головного мозга. – М.: издательство академии наук СССР, 1961. – 100 с.
5. Сеченов И. М., Павлов И. П., Введенский Н. Е. Физиология нервной системы. Избранные труды. Выпуск I. /Под. общей ред. академика Быкова К. М. – М.: государственное издательство медицинской литературы, 1952. – 579 с.

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

© 2014

Л. В. Драгола (м. Ялта)

МЕТОДОЛОГІЯ РОЗВИТКУ УМІНЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми: Проблема фахової підготовки практичного психолога як складової його професійного розвитку потребує дослідження динаміки професійного становлення особистості. Аналіз робіт, присвячених професійному становленню особистості, засвідчив окремі розбіжності в концепціях даного напрямку. В науковій літературі спостерігається виокремлення різних етапів професійного розвитку, як і відмінності у визначенні його змісту.

Мета статті – дослідити методологічні основи розвитку умінь практичного психолога в процесі його фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу: Дослідження динаміки професійного становлення особистості передбачає установа основних фаз (етапів, стадій), виявлення їх послідовності, закономірностей переходу однієї фази в іншу і вивчення загальних умов, що забезпечують професійний розвиток особистості майбутнього фахівця галузі практичної психології. Дослідники, зосереджуючись на окремих аспектах становлення професіонала, акцентують увагу або на проблемі динаміки професійного розвитку (процесуальний підхід), або ж на аналізі особистісних властивостей професіонала (структурний підхід). Професійно важливі якості виділяються в залежності від їх значущості, універсальності для багатьох видів (або окремого виду) професійної діяльності.

Професіоналізм практичного психолога визначається не лише рівнем здобутих теоретичних знань, а й ступенем його особистісної відкоригованості, яка слугує передумовою розвитку інструментально-методичного рівня практичної роботи майбутнього практичного психолога. Важливим аспектом підготовки фахівця в галузі практичної психології є розвиток його особистісних характеристик, що забезпечується в процесі глибинно-психологічної корекції, яка введена в програму психологічних факультетів та санкціонована галузевим стандартом знань. Вказані програми доповнені нами розділом, що презентує сутність метафоризації (опосередкованості, контекстності) глибинного пізнання цілісної психіки.

Як зауважують сучасні українські дослідники Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко [1 – 3], Л. Ф. Бурлачук [4], С. Д. Максименко [6], В. Г. Панок [7; 8], В. А. Семиченко [9; 10], В. О. Татенко [11], Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева [12 – 14], Т. С. Яценко [15 – 18] та ін., необхідні значні зміни в системі освіти, які спрямовані на підготовку практичних психологів із метою формування необхідних особистісних та професійних якостей фахівця. У розв'язанні даної проблеми важливим та специфічним моментом є розробка методів і прийомів безпосередньої роботи психолога з людиною. Останнє передбачає розвиток здібностей самокорекції практичних психологів; усвідомлення та подолання внутрішніх конфліктів і бар'єрів; вироблення вмінь застосовувати набуті знання в практичній роботі.

В особистісній корекції майбутнього практичного психолога передбачаються зміни на загальному структурно-функційному рівні, що викликані соціально-перцептивними викривленнями, які обумовлені системою психологічних захистів. Бар'єри психокорекції пов'язані як із процесом самопізнання у психокорекційній групі, так і з особистісними труднощами практичного психолога. Можна припустити, що труднощі психокорекції практичного психолога спричинені об'єктивними розбіжностями в теоретичній (академічній) і практичній підготовці, а також невизначеністю кінцевої мети психокорекції для кожного конкретного суб'єкта, що й створює перешкоду на шляху самореалізації.

Психолог-початківець набуває досвіду власної психокорекційної практики, що обумовлює його самоаналіз поведінки, та здатність реконструювати деструктивні тенденції поведінки в контексті професійних вимог професії. Можна визначити такі етапи набуття професіоналізму психологом, зокрема:

- 1 етап – проходження особистісної психокорекції з метою нівелювання внутрішньої суперечності;
- 2 етап – «привласнення» (асимілювання) учасником інструментарію групових психокорекційних занять та аналіз того, якою мірою його особистісні проблеми заважають взаємодії з іншими людьми, що порушує оптимальність професійної діяльності;